

2. Шинкарук В. І. Поняття культури. Філософські аспекти / В. І. Шинкарук // Феномен української культури: методологічні засади осмислення. – К. : Наукова думка, 1996. – С. 15–21.
3. Культура України: зб. наук. праць. Вип. 26 / Харк. держ. акад. культури / Відп. ред. В. М. Шейко. – Х. : ХДАК, 2009. – 303 с.
4. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О. Пометун, Г. Фрейман. – К. : Генеза, 2005. – 328 с.
5. Тлумачний словник суспільствознавчих термінів / М. Є. Яценко. – 1999.
6. Янушевський В. Н. «Школа народної культури» как форма реализации культурологического образования [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
7. http://www.pedagogika-cultura.narod.ru/private/Articles/N_7/Yanushevs.htm
8. Дистерверг Ф. О природосообразности и культуросообразности в обучении / Ф. О. Дистерверг // Избр. пед. соч. М., 1956.
9. Юркевич П. Д. З науки про людський дух / П. Д. Юркевич // Вибране. – К. : Абрис, 1993. – С. 115–221.
10. Крылова Н. Б. Введение в круг культурологических проблем образования / Н. Б. Крылова // Новые ценности образования. [Вып. 4]. – М. : Инноватор, 1996. – С. 132 – 152.
11. Виготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Виготский. – М. : Педагогика – Пресс, 1996. – 536 с.
12. Позінкевич Р. О. Освіта в системі культури / Р. О. Позінкевич. – Луцький держ. пед. ун-т ім. Л. Українки, 2000. – 348 с.
13. Андрущенко Т. І. Українська культурна традиція та її роль у формуванні світоглядних орієнтацій сучасної молоді (соціально-філософський аналіз): автореф. ... канд. дис. – Дніпропетровськ : ДНУ, 1998. – 24 с.
14. Балтремус К. А. Критерії та рівні гуманізації навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи / К. А. Балтремус // Наукові записки. Серія: педагогіка. – Тернопіль : ТДПУ ім. В. Гнатюка. – 2002. – №4. – С. 12–16.
15. Мацейків Т. І. Етнокультурна спрямованість змісту шкільної освіти / Т. І. Мацейків. – Чернівці. – 2003. – вип.78 – С. 32.
16. Горохівський П. І. Формування національної самосвідомості учнів 7–9 класів на уроках історії: автореф. ... канд. пед. наук / П. І. Горохівський. – К. : НПУ ім. М. Драгоманова, 2005. – 24 с.

УДК 371.3: 373.54.3

Моцак С. І.,

канд. пед. наук, доцент, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

МОТИВАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК ОДНА З ЕФЕКТИВНИХ УМОВ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАУРОЧНОЇ РОБОТИ З ІСТОРІЇ

У статті розглянуто проблему проведення вчителем спеціальної роботи з мотивації пізнавальної діяльності старшокласників на початку та під час позаурочних занять як одну з умов забезпечення їх ефективності.

Ключові слова: умови, педагогічні умови, позаурочна робота, мотивація пізнавальної діяльності.

Моцак С. І. Мотивация познавательной деятельности старшеклассников как одно из эффективных условий организации внеурочной работы по истории. В статье рассмотрена проблема проведения учителем специальной работы по мотивации познавательной деятельности старшеклассников в начале и во время внеурочных занятий как одно из условий обеспечения их эффективности.

Ключевые слова: условия, педагогические условия, внеурочная работа, мотивация познавательной деятельности.

Motsak S. I. Motivation of informative activity of pupils as one of the effective conditions of organization of extracurricular work on the history. The article considers the problem of conducting the special teacher work motivation cognitive activity of students at the beginning and during extra-curricular activities as a condition of effectiveness.

Key words: conditions, pedagogical conditions, overtime, motivation of cognitive activity.

У нинішніх умовах перед сучасною школою, як українською, так і зарубіжною, постала проблема втрати учнями інтересу до навчання.

Формування в учнів мотивації до навчально-пізнавальної діяльності є однією з головних проблем сучасної школи.

Мотивація – одна з головних умов реалізації навчально-виховного процесу. Вона не тільки сприяє розвитку інтелекту, але є рушійною силою удосконалення особистості загалом.

Як доводить практика навчання історії в школі навчально-виховний процес у старшій школі має включати не тільки уроки, а й гармонійно доповнюватись позаурочною пізнавальною діяльністю учнів, що може значно покращити їхню мотивацію до навчання, сприяти підвищенню інтересу учнів до предмета і покращити їхні освітні результати. Окрім того, спеціально організована навчально-виховна робота у позаурочний час має відігравати важливу роль у розширенні й поглибленні знань і умінь учнів, розвитку їхніх компетентностей і творчих здібностей, їхньому вихованні.

Аналіз літератури з цього питання доводить, що проблема організації шкільної позаурочної роботи з історії досліджувалася в різних аспектах. Її вивчення розпочали такі дослідники, як: В. Бернадський, А. Вагін, В. Гора, Н. Дайрі, М. Зінов'єв, Н. Сперанська, М. Лисенко та ін.

Сучасні теоретичні проблеми викладання історії у вітчизняній школі відображено у науковому доробку К. Баханова, А. Булди, Н. Гулана, О. Пометун, Г. Серової, В. Сотниченка, О. Удода, Г. Фреймана та ін.

Різні психолого-дидактичні підходи до ролі і значення позаурочної діяльності школярів у профільній школі, її цілей та особливостей розглянуто у дослідженнях Г. Балла, І. Кона, Н. Перепелиці, В. Рибалки, І. Осадчого, А. Самодрина, Н. Шиян.

У наукових працях дослідників В. Власова, Я. Камбалової, Т. Ладиченко, В. Мирошніченка, Ю. Малієнко, Т. Мацейків, П. Мороза, О. Пометун, А. Приходько, А. Старсвої та ін. сформульовано загальні тенденції та визначено особливості навчання історії у профільній школі, розроблено концептуальні засади курсів за вибором у структурі профільного навчання, з'ясовано методичні підходи до проблеми організації навчання історії у профільній школі тощо.

Значний внесок у розвиток концептуальних дидактичних засад організації позаурочної роботи зробили С. Гончаренко, В. Караковський, М. Красицький, М. Осипова, В. Оржеховська, В. Постовий, Г. Пустовіт, А. Сидорків, К. Чорна та ін.

Психологічні та вікові закономірності й принципи організації позаурочної роботи у сучасній школі висвітлено у дослідженнях І. Беха, М. Боришевського, А. Гречишкіна, С. Максименко, Л. Соколова та ін.

Психологічні особливості мотивації підлітків розглядали Л. Божович, І. Бех, Л. Виготський, Ю. Гільбух, С. Григорян, Є. Ільїн, С. Каверин, О. Леонт'єв, В. Клименко, С. Максименко, В. Котирло, В. Крутецький, А. Маркова, Д. Фельдштейн, Г. Щукіна, П. Якобсон.

Метою статті є проаналізувати проблему проведення вчителем спеціальної роботи з мотивації пізнавальної діяльності старшокласників під час позаурочних занять як одну із умов забезпечення їх ефективності.

Умови – це необхідні обставини, що сприяють чомусь; обставини реальної дійсності, за яких здійснюються зміни. *Педагогічні умови* – це обставини педагогічного процесу, які виступають результатом цілеспрямованого відбору, конструювання і використання елементів змісту, методів і прийомів, а також організованих форм навчання для досягнення поставлених цілей. *Методичні умови* – сукупність обставин, засобів, які сприяють організації ефективної пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання історії.

Очевидно, що позаурочна діяльність учнів старшої школи у процесі навчання історії вважатиметься ефективною, якщо сприятиме реалізації завдань курсів історії, що визначені чинною програмою, насамперед, дозволить підвищити рівень сформованості предметної історичної компетентності учнів.

Розглянемо, за яких умов може бути досягнуто такої ефективності. Оскільки позаурочна робота учнів базується на принципі добровільної участі старшокласників у такій діяльності, основною умовою їхньої участі є формування інтересу до історії як предмета, поглиблення мотивів до її вивчення. Як відомо, мотив є формою прояву потреби людини, це спонукання до діяльності, відповідь на те, заради чого вона відбувається. О. Савченко визначає потреби, мотивацію та навчальну діяльність як три нерозривні ланки єдиного ланцюжка цього процесу [4, с. 36].

Формування мотивації учнів до позаурочної діяльності з предмета потребує спеціальних зусиль вчителя. Мотивація пробуджує й закріплює в учня стійке позитивне ставлення до навчальної діяльності, викликає допитливість, пізнавальний інтерес, закріплює особистісно значущий сенс навчальних дій. Методичне забезпечення цього компонента навчально-виховного процесу у вигляді спеціальних прийомів і методів, застосовуваних вчителем на різних етапах заняття, розвиває в учнів внутрішню потребу навчатися, самостійно здобувати певні знання і вміння. Як свідчать дані психологічних досліджень, структура навчальної діяльності, адекватна до цілей навчання, є чинником формування в учнів не лише систем операцій і знань, а й навчальних, пізнавальних інтересів, бажання вчитися, допитливості, любові до джерел пізнання, прагнення до самоосвіти [2, с. 44]. Більше того, доведено, що навчання по-різному впливає на розумовий розвиток особистості, залежить від того, наскільки успішно воно виховує в учнів повноцінні мотиви учіння.

На думку психологів, саме наявність внутрішньої мотивації до навчання сприяє виявленню в учня відкритості мислення, оригінальності, зростанню його креативності та творчості, спонукає його до пошуку та вирішення складних пізнавальних завдань. Окрім того, задовольняючи власні пізнавальні потреби, учні отримують емоційне задоволення від виконання завдання, подолання труднощів під час вирішення навчальних завдань. Це викликає позитивні емоції і сприяє підвищенню самоповаги дитини, її самооцінки [1, с. 34]. Найважливішим завданням позаурочної роботи з учнями є посилення їхнього інтересу до історії як науки. При цьому йдеться не про просту допитливість, а значно більше – виховання глибокої зацікавленості у вірному осмисленні історичних явищ, усвідомлення історичних процесів у контексті сучасності. Для забезпечення дотримання цієї умови надзвичайно важливим, на нашу думку, є й доступність інформації, яка надається учням; кожен вид їх діяльності у позаурочній роботі повинен містити елементи дослідження, пошуку, творчості і бути спрямованим на досягнення певного практичного результату. Зміст навчального матеріалу, відібраний вчителем для позаурочної роботи учнів, повинен мати насамперед практичну спрямованість, тому що саме це викликає в учня бажання засвоювати та поглиблювати знання, розвивати навички та вміння, які він зможе використати у своєму подальшому житті.

Як відомо, процес навчання кожної дитини є полімотивованим. Для учнів, які вибрали історію як профільний предмет, мотивацією до участі у позаурочній роботі з цього предмета є не лише інтерес до предмета, а й бажання поглибити свої знання, розширити кругозір, підготувати підґрунтя для майбутньої професії, сформувати й розвинути навички й уміння, пов'язані з подальшою діяльністю, бажання

самоствердитися, розширити можливості для вступу до вищого навчального закладу тощо. Тому, розвиваючи мотивацію до активної участі у позаурочній роботі та в підвищенні її результативності, вчитель має спиратись на різні потреби та інтереси учня.

Насамперед, позаурочна робота має спиратись на розвиток пізнавального інтересу учнів до історії. На думку психологів, основою розвитку такого інтересу як найважливішого мотиву до навчання у старшому шкільному віці може стати не лише інтерес до змісту історичного матеріалу, вплив на емоційну сферу учня, а й прагнення старшокласників до самопізнання, самоствердження, інтерес до життя, до оточуючих людей. На це вказує відомий радянський педагог Г. Щукіна, яка підкреслює, що в старшому шкільному віці з'являється інтерес до людини, її місця в світі, її ставлення до іншої статі, дорослих, друзів [5, с. 56].

Тому у діяльності старшокласників все більшого значення набувають соціально значущі мотиви, формується їх ієрархія, співвідношення між собою і на цій основі – певна спрямованість особистості, структура її мотиваційно-потребнісної сфери.

Н. Венцева провела розподіл соціальних мотивів учнів за такими категоріями: позиційно-оцінні, співробітництва й спілкування та широкі соціальні мотиви.

Цікавим, на нашу думку, є встановлення дослідницею тісного зв'язку між різними категоріями соціальних мотивів учнів і потенціалом навчання історії у задоволенні потреб учнів у відповідних знаннях та уміннях. Наприклад, комунікативні вміння старшокласників, що формуються у процесі інтерактивної взаємодії учнів на уроках історії найтісніше пов'язані з мотивами співробітництва і спілкування, в той час як мотивацією до дослідницької діяльності є прагнення учнів до зростання власної компетентності, до впевненості у собі. Мотивом до розвитку інтелектуальних умінь є прагнення учнів реалізувати власні потенційні можливості, а також бажання отримати визнання і повагу оточуючих.

Отже, організовуючи позаурочну діяльність учнів у будь-яких формах, учитель має забезпечити розвиток мотивації учнів як за рахунок відповідних методів навчання, атмосфери поваги до особистості учня, що панує на занятті, так і шляхом виділення спеціального часу для проведення мотивації пізнавальної діяльності з опорою на названі вище мотиви. Мотивація, як початковий елемент заняття, є своєрідною психологічною паузою, яка дозволяє учням, насамперед, усвідомити, що вони зараз почнуть вивчати інший матеріал, що перед ними інший учитель і зовсім інші завдання. Крім того, кожна тема, яку ми засвоюємо з учнями, відповідно до фундаментальних положень теорії психолого-філософського пізнання, може реально вважатися засвоєною, якщо вона (тема) стала основою для розвитку в особистості суб'єкта пізнання власних новоутворень: у його свідомості, в емоційно-ціннісній сфері тощо. Суб'єкт навчання має бути налаштований на ефективний процес пізнання, мати в ньому особистісну, власну зацікавленість, усвідомлювати, що і навіщо він зараз буде робити. Без виникнення цих внутрішніх підвалин – мотивів учіння і мотивації навчальної діяльності, не може бути ефективного пізнання.

Тому проведення учителем кожного позаурочного заходу з історії (екскурсія, засідання круглого столу, підготовка учнівського проекту, історична вікторина, засідання гуртка тощо) повинно починатись із організації спеціальної діяльності учнів, спрямованої на мотивацію навчання. Така вступна частина позаурочного заходу має на меті: актуалізувати (оживити) в пам'яті учнів уже наявні знання; неформальним шляхом оцінити те, що вони вже знають (у тому числі їхні помилкові уявлення чи ідеї); спрямувати роботу, щоб презентувати нові ідеї; сфокусувати увагу учнів на нових проблемах, що будуть вивчатись, і викликати їхній інтерес; установити завдання навчання; представити тему і очікувані результати їх діяльності [3, с. 60].

З метою мотивації можуть бути використані прийоми, що створюють проблемні ситуації, викликають у учнів здивування, подив, інтерес до змісту знань і процесу їх отримання, підкреслюють парадоксальність явищ і подій. Це може бути і коротка розповідь вчителя, і бесіда, і демонстрація наочності, і нескладний інтерактивний метод («мозковий штурм», «мікрофон», «криголам» тощо). Мотивація чітко пов'язана з темою і матеріалом заняття, вона психологічно готує учнів до її сприйняття, налаштовує їх на розв'язання певних проблем. Як правило, матеріал, вербалізований (словесно оформлений) учнями під час мотивації, наприкінці підсумовується і стає «місточком» для представлення теми заняття.

Таким чином, проведення вчителем спеціальної роботи з мотивації пізнавальної діяльності учнів на початку і під час позаурочних занять можна розглядати як одну з ефективних умов організації позаурочних заходів з історії. При плануванні позаурочної роботи з історії учитель має враховувати та реалізовувати її мотиваційний вплив на навчальну діяльність учнів через залучення їх у пошуково-дослідницьку діяльність, результатом якої буде формування та розвиток кожного із компонентів їх історичної компетентності. Формування та розвиток історичної компетентності (в усій сукупності її складників) в умовах позаурочної роботи уможлиблюється зорієнтованістю останньої на розвиток в учнів умінь пошуково-дослідницької діяльності, здатності самостійно здобувати знання, аналізувати та застосовувати їх, формувати критичне мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иванов Ю. И. Дифференцированное обучение / Ю. И. Иванов // Дифференциация как система: Сб. научн. трудов. – М., 1992. – ч.1. – С. 43–63.
2. Корсакова О. Про технологію диференційованого навчання / О. Корсакова // Рідна школа. – 2001. – № 9. – С. 44–46.
3. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О. І. Пометун. – К. : Б.в., 2007. – 144 с.

4. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Я. Савченко. – К. : Абрис, 1997. – С. 39–42.
5. Щербань П. М. Активні методи підготовки майбутніх учителів / П. М. Щербань. – К. : Знання, 1988. – 48 с.

УДК 069: 373.5: 378.4

Бражниченко С. О.,
науковий співробітник Лебединського
районного краєзнавчого музею
Снагощенко В. В.,
кандидат педагогічних наук, доцент
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

ВЗАЄМОДІЯ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ ЛЕБЕДИНЩИНИ ТА ЛЕБЕДИНСЬКОГО РАЙОННОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

У статті розповідається про основні напрями освітньої діяльності Лебединського районного краєзнавчого музею з освітніми закладами Лебединщини, розглядаються зміст, форми й методи музейно-педагогічної взаємодії зі школярами в просторі музею.

Ключові слова: школа, освіта, музей, педагогічна взаємодія, музейний урок.

Бражниченко С. А., Снагощенко В. В. Взаимодействие образовательных учреждений Лебединщины и Лебединского районного краеведческого музея. В статье рассматриваются основные направления образовательной деятельности Лебединского районного краеведческого музея с образовательными учреждениями Лебединщины, анализируется содержание, формы и методы музейно-педагогического взаимодействия со школьниками в музейном пространстве.

Ключевые слова: школа, образование, музей, педагогическое взаимодействие, музейный урок.

Braznichenko S. A., Snahoschenko V. V. Interaction between educational institutions and Lebedynschyny Lebedinsky District Local History Museum. The article describes the main directions of educational activities Lebedinsky District Local History Museum with educational institutions Lebedynschyny considered content, forms and methods of museum and educational interaction with students in the space museum.

Key words: school, education, museum, educational interaction, museum lesson.

Національною доктриною освіти, Державним стандартом базової і повної середньої освіти передбачено значно поглибити і розширити виховання молоді засобами історико-культурної спадщини, що вимагає активізувати діяльність педагогічних та учнівських колективів, установ освіти щодо оновлення змісту, форм і методів вивчення історії рідного краю, з відродженням в учнівському середовищі традицій, звичаїв, народних обрядів, етнографічних особливостей, що стануть основними підвалинами відродження національної культури. Завдяки вивченню, використанню місцевого історичного матеріалу учні мають змогу вийти за межі підручників, відчути історичні події, осмислити історичні процеси, «доторкнутися» до історії.

Музей є потужним інструментом для розширення культурного й освітнього простору через кращі зразки матеріальної та духовної культури, а культура розуміється як соціальне явище, що виходить за межі традиційних аспектів освіти та навчання. Посилення ролі неформальної освіти та значення музеїв сприяють нормалізації людських стосунків, розробці спільних норм і цінностей, принципів поведінки, які є вагомим внеском у розвиток людства [1, с. 412].

Питання про взаємодію між музеями та закладами освіти завжди були в центрі жвавих дискусій. Традиційно таку взаємодію розуміють як організацію музейних дитячих заходів, спрямованих на вивчення нових і цікавих фактів або розширення меж шкільного матеріалу. Пошук нових можливостей взаємодії між музеями та школою призвів до розуміння того, що музей повинен бути місцем добровільного відвідування з максимальним урахуванням найрізноманітніших інтересів аудиторії, а екскурсивод має поставати організатором і посередником. Дослідження проблеми педагогічної взаємодії освітніх закладів з музеєм знаходимо в наукових розвідках вітчизняних (Г. Бучківська, Л. Гаїда, Л. Данилова, Л. Кушнір, І. Ласкій, І. Медведєва, Ю. Омельченко, Ю. Павленко, Н. Пусепліна, І. Самсакова, В. Тригубенко та ін.) й іноземних учених (М. Бурлікіна, Й. Бенеш (J. Beneš), А. Грегорова (A. Gregorova), К. Патцвал (K. Patzwall), С. Сотнікова, Б. Столяров, О. Субботіна, С. Троянська, Л. Шляхтіна, К. Шрайнер (K. Schreiner), М. Юхневич та ін.), які акцентували увагу на різних аспектах співпраці школи, музею та вищих навчальних закладів.

Метою нашого дослідження є аналіз основних напрямів освітньої діяльності Лебединського районного краєзнавчого музею з освітніми закладами Лебединщини, визначаються сучасні форми і методи музейно-педагогічної взаємодії зі школярами в музейно-освітньому просторі.

Музей – це унікальний, насичений високою силою інформаційної і емоційної взаємодії простір, побудований на принципах діалогу розділених у часі і просторі культур. Завдяки своїм сутнісним рисам він має виняткові можливості впливу на особистість, формування її світогляду та духовності. Тут зберігаються перлини природи, історії, культури. Сьогодні вітчизняні музеї стають важливими науково-пізнавальними, інформаційно-освітніми, виховними центрами.